

Ptaki wodno-błotne

W związku z degradacją obszarów podmokłych, tzw. terenów wodno-błotnych, w wielu częściach świata ptaki związane z tymi siedliskami znalazły się w centrum zainteresowania organizacji zajmujących się ochroną ptaków. Określenie tereny wodno-błotne (po ang. *wetlands*) odnosi się do wszystkich terenów wilgotnych i wodnych, czyli bagien, mokradeł, zbiorników wodnych naturalnych i sztucznych, stałych i okresowych, słodko- i słonowodnych i przybrzeżnych wód morskich.

Jedno z kryteriów waloryzujących OSO w ramach sieci Natura 2000 (C4, zob. T. 7., str. 9–10) określa, że rangę ochronną nadaje się obszarom, na których występuje co najmniej 20 000 os. ptaków wodno-błotnych, jednego lub większej liczby gatunków; dotyczy wszystkich terenów wodno-błotnych o znaczeniu międzynarodowym, zinventaryzowanych zgodnie z kryterium 5. Konwencji RAMSAR.

Do ptaków wodno-błotnych zaliczane są ptaki należące do następujących 9 rzędów: nury *Gaviiformes*, perkozy *Podicipediformes*, rurkonose *Procellariiformes*, pełnopłetwe *Pelecaniformes*, brodzące *Ciconiiformes*, flamingi *Phoenicopteriformes*, blaszkodziobe *Anseriformes*, żurawiove *Gruiiformes* i siewkowe *Charadriiformes*.

W Polsce występują gatunki należące do wszystkich wymienionych rzędów i wiele z nich opisano w Poradniku (z wyjątkiem przedstawicieli rurkonosych i flamingów).

W Polsce wyróżnić można ponad 20 obszarów skupiających stada ptaków wodno-błotnych dochodzących do 20 000 os. i nieraz znacznie przekraczających tę liczbę. Są to koncentracje występujące wyłącznie w okresie wędrówek lub w okresie zimowania.

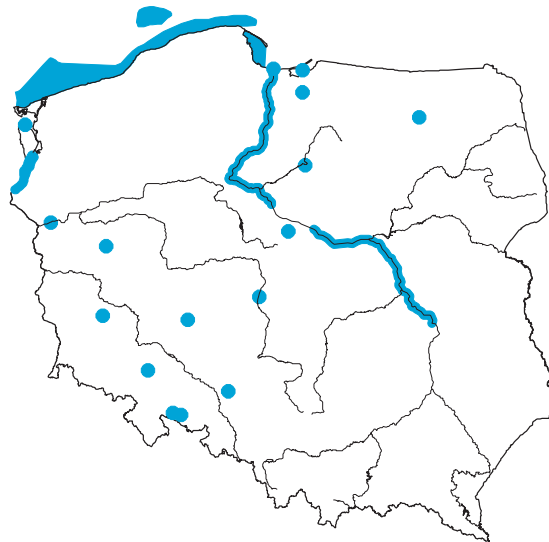
Występowanie

Siedliska z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, które mogą być istotne dla gatunku

- 1110 Piaszczyste ławice podmorskie
- 1130 Ujścia rzek (estuaria)
- 1150 Zalewy i jeziora przy morskie (laguny)
- 1160 Duże płytkie zatoki
- 1170 Skaliste i kamieniste dno morskie (rafy)
- 1210 Kidzina na brzegu morskim
- 2110 Inicjalne stadia nadmorskich wydmy białych
- 2120 Nadmorskie wydmy białe
- 3150 Starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z *Nymphaeion*, *Potamion*
- 3270 Zalewane muliste brzegi rzek

Rozmieszczenie w Polsce

W okresie wędrówek omawiane kryterium spełniają następujące obszary proponowane do sieci Natura 2000: Zatoka Pomorska, Zalew Szczeciński, Przybrzeżne Wody Bałtyku, Dolina Dolnej Odry, Ujście Warty, Jeziora Psz-

czewskie i Dolina Obry, Ujście Wisły, Dolina Dolnej Wisły, Błota Rakutowskie, Bagienna Dolina Drwęcy, Zalew Wiślany, Jezioro Drużno, Jezioro Łuknajno, Dolina Baryczy, Stawy Przemkowskie, Zbiornik Mietkowski, Jezioro Nyskie, Jezioro Otmuchowskie i Jezioro Turawskie.

W okresie zimowania ptaków w Polsce koncentracje ptaków wodno-błotnych przekraczające 20 000 os. występują na obszarach: Zatoka Pomorska, ławica Słupska, Przybrzeżne Wody Bałtyku, Zalew Szczeciński, Dolina Dolnej Odry, Zatoka Pucka, Dolina Dolnej Wisły, Dolina Środkowej Wisły, Dolina Baryczy i Zbiornik Jeziorski.

Występowanie gatunku na obszarach chronionych

Z wymienionych wyżej obszarów, na których koncentrują się w znaczących ilościach ptaki wodno-błotne, różnymi formami ochrony objęte są częściowo lub w całości obszary następujące: Dolina Dolnej Odry, Ujście Warty, Ujście Wisły, Błota Rakutowskie, jez. Drużno, jez. Łuknajno, Dolina Baryczy, Stawy Przemkowskie i Zatoka Pucka.

Zagrożenia

Ptacom wodno-błotnym zagraża w Polsce:

- zmniejszanie powierzchni naturalnych terenów zalewowych w dolinach rzek niżowych, regularnie podtapianych w okresie wiosennym;
- kurczenie się powierzchni mulistych i piaszczystych ławic w nurcie i odsypisk przybrzeżnych, odstawianych latem i jesienią w korytach rzek, wynikające z regulacji i pogłębiania koryt;
- kurczenie się dostępnej dla ptaków powierzchni mulistego dna stawów rybnych, spuszcanych i napełnianych bez uwzględnienia okresów wędrówki;
- zanik otwartych, płytkowodnych nadmorskich obszarów, zlokalizowanych przede wszystkim przy ujściach rzek, gdzie z roku na rok podczas wędrówki jesiennej gromadzą się w dużych ilościach ptaki wodno-błotne;

- płoszenie stad ptaków zatrzymujących się podczas wędrówki (w sezonie polowań na kaczki odpoczywające i żerujące ptaki wodno-błotne są przepuszczane przez myśliwych);
- ograniczanie bazy pokarmowej poprzez wydobywanie piasku i żwiru z dna morskiego na obszarach obfitego występowania małży; wiele kaczek morskich odżywia się przede wszystkim organizmami bentosowymi (głównie małżami);
- stosowanie stawnych sieci rybackich;
- zanieczyszczenie wody substancjami ropopochodnymi. Pobrudzenie piór tymi substancjami stanowi dla ptaków śmiertelne zagrożenie;
- plany budowy dużych farm wiatrowych na płytkich obszarach morskich.

Propozycje odnośnie do zarządzania

Należy:

- uregulować zasady gospodarki rybackiej na obszarach koncentracji ptaków wodno-błotnych (opracować i wprowadzić przepisy precyzujące czas i miejsce stosowania poszczególnych typów sieci rybackich);
- zapewnić alternatywne żerowiska lądowe dla zimujących ptaków wodnych – odpowiednio zasobne i bezpieczne. Użytkowane łąki i pastwiska porośnięte krótką roślinnością stanowią atrakcyjną bazę żerowiskową, a przy tym zmniejszają zagrożenie powstania szkód w uprawach;
- utworzyć strefy, w których obowiązuje zakaz polowań, wokół ostoi o szczególnym znaczeniu dla ptaków wodno-błotnych. Istnienie takich stref ograniczy dostawanie się śrucin do środowiska, co zagraża nie tylko ptakom łownym, ale także ptakom i ssakom drapieżnym. Zaprzestanie lub ograniczenie polowań w takich miejscach zapewni ptakom spokój w nielicznych chronionych ostojach;
- ograniczyć stosowanie śrutu ołowianego w amunicji myśliwskiej używanej do polowań na ptaki wodno-błotne;
- zachowywać płytkowodne obszary, zwłaszcza nadmorskie, zlokalizowane przy ujściach rzek (ograniczenie zabudowy rekreacyjno-turystycznej) oraz na śródlądziu, w okolicach regularnie odwiedzanych przez wędrujące ptaki wodno-błotne;
- opracować i wdrożyć mechanizmy rekompensowania ekstensywnych metod gospodarowania na stawach rybnych na obszarach masowych koncentracji ptaków-błotnych;

- zapewnić spokój wędrującym ptakom na terenach największych ich koncentracji, tak na wybrzeżu, jak i na śródlądziu;
- chronić obszary morskie przed zanieczyszczeniami ropopochodnymi;
- odstąpić od planów budowy elektrowni wiatrowych posadowionych na płytkich akwenach morza (co najmniej do izobaty 20 m);
- w ocenie oddziaływania na środowisko inwestycji na morzu, szczególny nacisk powinien być położony na do przedsięwzięcia ingerujące w dno morskie na akwenach o dużym znaczeniu dla gatunków odżywiających się fauną denną.

Propozycje badań

Należy:

- zbadać fenologię wędrówek i zimowania w miejscach masowych koncentracji ptaków wodno-błotnych;
- zbadać sezonowe przemieszczenia w obrębie zimowisk;
- zbadać wybiórczość siedliskową zimujących ptaków;
- zagospodarować przyłów ptaków w sieci rybackie na polskich obszarach morskich (badanie: składu pokarmu, skażenia środkami chemicznymi, molekularne, wiadomości powrotne o ptakach obrączkowanych).

Monitoring

- monitoring ptaków w miejscach jesiennych koncentracji – liczenie raz na 3 lata; Metodyka do ustalenia;
- monitoring ptaków zimujących – w ramach programu „Zimowe liczenie ptaków wodnych”;
- coroczny monitoring ptaków zimujących na polskich obszarach morskich. Metodyka do ustalenia;
- coroczny monitoring stopnia zanieczyszczenia ptaków produktami ropopochodnymi na polskich obszarach morskich.

Bibliografia

BAZA DANYCH OSO – NATURA 2000. Zakład Ornitologii PAN.
HEATH M. F., EVANS M. I. (red.) 2000. Important Bird Areas in Europe: Priority sites for conservation. Vol. 1. BirdLife Conservation Series No. 8. Cambridge, 866 s.

Jadwiga Gromadzka, Maciej Gromadzki

